

LITERARY STUDIES. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82-9.091

[http://dx.doi.org/10.31548/philolog15\(1\).2024.010](http://dx.doi.org/10.31548/philolog15(1).2024.010)

Композиційна та сюжетна організація козацького фентезі: аспект жанровості

Олександр ПИДЮРА,

аспірант кафедри української літератури факультету української філології та
літературної творчості імені Андрія Малишка^{*1},

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

м. Київ, вул. Олександра Кониського, 8/14,7 поверх, 01054

<https://orcid.org/0000-0003-0460-5608>

Анотація. Вступ. Статтю присвячено опису композиційної та сюжетної структури козацького фентезі як важливої складової козакопеї через призму жанровості. Також наукове дослідження спрямоване на виявлення особливостей будови літературних творів цього жанру та встановлення алгоритмів в наративі, що використовуються авторами. Через недостатню вивченість цього питання актуальність полягає у необхідності розкриття основ козацького фентезі, що сприятиме глибшому розумінню внутрішніх закономірностей.

Методи дослідження. У дослідженні використано низку загальнонаукових методів. Зокрема, порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та відмінності між різними творами козакопеї, а системний підхід допоміг розглянути їх у контексті загальних закономірностей розвитку літературних форм. Типологічні методи дослідження дозволили класифікувати та узагальнити різноманітні жанрові структури козакопеї та козацького фентезі як частини загального масиву, залежно від їхніх ключових особливостей та характеристик.

Результати дослідження та їх обговорення. За своєю жанровою природою та місцем розгортання подій козацьке фентезі є інтрузивним. Особливість літературних жанрів козакопеї — це гібридність та взаємне проникнення їхніх структурних елементів. Основними домінантами жанрової структури козакопеї в матерії фантастичного є синергія фантастики та історичних фактів, протистояння добра і зла у транссвітових межах, альтернативна історія, характерники, містифікація, елементи наукової фантастики та жаків. Жанрова структура кожного твору у межах козакопеї набуває індивідуальної матриці, залежно від письменника та його творчої концепції, проте в основі кожної такої структури лежать ті самі жанрові елементи. Ретроспективна композиція, яка характерна для багатьох творів козацького фентезі, дозволяє гнучко змінювати темпоритм сюжету, не перенавантажуючи його подієвими процесами теперішнього часу. Козацьке фентезі також часто використовує описову композицію у вигляді козацьких пісень чи авторських дум, що додає автентичності творам. Основні елементи сюжетно-композиційної структури козацького фентезі містить в собі експозицію, зав'язку, конфлікт або ситуацію, кульмінацію та розв'язку. Кожен з цих елементів має свої особливості, що впливають на зміст і хід подій у творах цього жанру. Пролог та епілог можуть використовуватись для передачі важливої інформації та додаткових пояснень щодо світу та персонажів. У жанрах козакопеї, крім основних сюжетних компонентів, часто використовуються додаткові елементи для більш глибокого наративного розвитку. Серед них особливе місце займають філософські відступи, що виражаються через монологи персонажів, їхні роздуми або вірші. Також важливим елементом є епіграфи, які є цитатами з літературних творів, віршів або прислів'їв, підкреслюючи основну тематику твору і створюючи певну атмосферу та настрій для читача.

Ключові слова: козакопея, матерія фантастичного, жанрова структура, темпоритм, ретроспективна композиція, наративний процес.

^{*}Науковий керівник: Погребенник Володимир Федорович — доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури факультету української філології та літератури імені Андрія Малишка, Український державний університет М.П. Драгоманова.

Актуальність (Introduction).

Козацьке фентезі — це унікальний жанр козакопеї (Пидюра, 2023: 30), що відзначається поєднанням історичного реалізму та фантастичних елементів. У цьому жанрі зустрічаються образи козаків, які живуть в реаліях, де магія, чарівництво та міфічні створіння переплітаються з реальними історичними подіями. Козацтво, як символ вільності та мужності, стає центральним мотивом у багатьох творах цього жанру.

Попри зростаючу популярність козацького фентезі серед любителів фантастики, жанр ще не отримав достатнього наукового дослідження з точки зору його жанрово-композиційних та сюжетних структур. Актуальність проведення такого дослідження визначається необхідністю вивчення та розкриття особливостей цього жанру, що своєю дозволить краще зрозуміти його суть та внутрішні закономірності. Розкриття жанрово-композиційних та сюжетних особливостей козакопеї й козацького фентезі сприятиме подальшому розвитку та вдосконаленню цього жанру як важливого явища в сучасній літературі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Literature Review). Вивчення козацького фентезі в сучасних наукових дослідженнях виявляється справжнім випробуванням для науковців. Довгий час цей жанр лежав у тіні академічних зусиль, тому наразі існує незначна кількість фахових розвідок, які спеціалізуються на розгляді козацького фентезі. Хоча існують публікації, які аналізують тексти козацького фентезі, однак не використовується вказана дефініція на позначення жанру. На нашу думку, в останні роки вагомий внесок зробила дисертація Ярослави Зуянко. Дослідниця ґрунтовно та комплексно дослідила козацький міф у творах Леоніда Кононовича. Отриманні результати неодмінно повинні братися до уваги під час майбутніх досліджень.

Крім цього автор цієї статті, враховуючи висвітлену тему, опирався на загальні літературні дослідження та художній масив за такими напрямками:

— художні твори, які репрезентують козакопею та козацьке фентезі — усі

художні твори, малюнки, що згадуються в статті;

— загальне поняття літературного жанру (Бовсунівська, 2008; Іванюк, 2001; Ткаченко, 1997; Копистянська, 2005; Бернадська, 2005; Кудрявцева, 2014);

— композиційна та сюжетна організація тексту (Ференц, 2011; Ткаченко, 1997; Brown & Tu, 2020; Elkins, 2022);

— емоційний аспект сприйняття наративу (Bermejo-Berros, Lopez-Diez & Martínez, 2022);

— вплив нелінійності в побудові оповіді (Piper & Toubia, 2022);

— методи формування творчого матеріалу (Sgourev, 2022);

— метафізика в наративі козакопеї (Кемпбелл, 2020).

Мета статті (The Aim) полягає в розкритті жанрово-композиційних та сюжетних особливостей козакопеї в матерії фантастичного й козацького фентезі для виявлення їх ключових рис та характеристик. Дослідження цих аспектів дозволить краще зрозуміти сутність та внутрішню логіку цього літературного явища, що зі свого боку сприятиме подальшому розвитку та популяризації серед читачів.

Методи дослідження (Methods of research). Для реалізації поставленої мети було використано порівняльний, системний та типологічний методи дослідження. Порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та відмінності між різними творами козакопеї, а системний підхід допоміг розглянути їх у контексті загальних закономірностей розвитку літературних форм. Типологічний метод дослідження дозволив класифікувати та узагальнити різноманітні жанрові структури козакопеї та козацького фентезі як частини загального масиву, залежно від їхніх ключових особливостей та характеристик.

Результати дослідження та їх обговорення (Results and discussion). Теорія літературних жанрів є однією з найскладніших та розмитих проблем у літературознавстві, про що зазначає Тетяна Бовсунівська у своїй монографії «Основи теорії літературних жанрів», та

підкреслює поліфонію думок літературознавців стосовно цього питання. Згідно з дослідженнями Михайла Гаспорова, жанр є сукупністю різноманітних поетичних елементів, які склалися історично, але пов'язані між собою внаслідок тривалого співіснування. Жанр, на думку Євгена Новака, визначає тип інформації про реальність. Мойсей Каган звертає увагу на те, що жанр є загальною категорією морфології мистецтва, де багатогранність та різноплановість змісту є закономірними і породжуються структурою самого мистецтва (Бовсунівська, 2008: 7 — 8).

Поняття «зовнішня форма» у літературі зазвичай пов'язують з терміном «жанрова структура» або «жанрова матриця». За визначенням Б. Іванюка, жанрова матриця є структурним інваріантом жанру, який генетично зумовлений комплексом найбільш усталених ознак, що залишаються характерними для цього жанру упродовж його історичного розвитку (Іванюк, 2001: 11). Ця матриця є внутрішньою нормою для кожного жанру, вона забезпечує їх центральну стабільність, тож важливість жанрової матриці полягає в постійно зворотному самовизначенні жанру в процесі його розвитку та модифікації у часі (Іванюк, 2001: 12).

Зазначимо, що «пам'ять жанру» не лише зберігає його унікальні риси, але й дозволяє йому взаємодіяти з сучасністю, створюючи зв'язок між минулим і сучасним, що робить жанр динамічним і живим в контексті літературного розвитку.

Анатолій Ткаченко, провідний український літературознавець, вважає, що літературний твір можна розглядати як складну систему взаємодії форми та змісту. Кожен елемент цієї системи взаємодіє з іншими, створюючи художню напругу, яка визначає стильові особливості тексту. Елементи змісту, такі як тема, проблема, ідея, конфлікт, пафос та жанр, разом з елементами форми, такими як сюжет, композиція та художня мова, утворюють формозміст твору (Ткаченко, 1997: 147).

Українська дослідниця Нонна Копистянська у своїй монографії відзначає, що жанр є важливим елементом

літератури, який відображає світогляд і менталітет автора, а також має свою історію та еволюцію. Відповідно до її концепції, жанр можна розглядати з чотирьох різних сфер: абстрактної, історичної, конкретно-національної та індивідуальної. Абстрактна сфера охоплює жанри, які не мають конкретної спрямованості, наприклад, ліричну поезію. Історична сфера об'єднує жанри, що формують історичну спрямованість. Наприклад, сюди доцільно віднести історичні романи. Конкретно-національна сфера включає жанри, котрі відображають національну ідентичність — фольклорні твори. Індивідуальна сфера абсорбує жанри, які змальовують індивідуальну свідомість та особистісність автора, наприклад, автобіографії (Копистянська, 2005: 47).

Важливо зазначити, що визначення жанру твору є суб'єктивним процесом, оскільки воно може залежати від індивідуальних уявлень і смаків автора, літературознавця, редактора та читача. Також з часом жанрові межі більше за все змінюються, і твір, який раніше вважався класичним представником певного жанру, втрачає свою канонічність та переходить в іншу жанрову домінанту (Бернадська, 2005: 4). У сучасній літературі часто зустрічається поєднання різних жанрів, що дозволяє створити оригінальні твори, які не підлягають жорсткій жанровій класифікації та можуть мати спільні домінанти чи матриці зі схожими структурами. Наприклад, популярний жанр «фентезі» природно поєднується з науковою фантастикою або історичним романом. Такі твори називають гібридними, а їхні автори відзначаються високим рівнем творчого мислення та фантазії.

За своєю жанровою природою та місцем розгортання подій козацьке фентезі є інтрузивним. Однак, особливість літературних жанрів козакопеї — це гібридність та взаємне проникнення їхніх структурних елементів. Тому, на нашу думку, цілком логічно розглядати ці структури спільно, але роблячи акценти на певних особливостях того чи іншого жанру, коли це потрібно. Жанри козакопеї опираються на історичні факти, традиції та

легенди козацької доби, однак в той же час імплементують у власний світ елементи фантастики, магії, фольклору та міфології.

Основними домінантами (сюжетними блоками) жанрової структури козакопеї в матерії фантастичного є:

Синергія фантастики та історичних фактів — є одним з головних елементів жанрової структури козацького фентезі. Вказана домінанта передбачає використання фантастичних мотивів та елементів у комбінації з реальними історичними подіями та фактами козацької історії або зображенням характеру та світового порядку в епоху козаччини. Цей елемент є важливим для передачі атмосфери фантастичного образу козацького світу, в якому надприродне та реальне безпосередньо взаємодіють між собою. Застосування цього структурного елементу дозволяє авторам створювати унікальні інтрузивні світи, які допомагають відтворити різноманітність культури та світогляду козаків. Фантастика, як природна частина віртуального світу, яка апріорі маркує тексти козацьким фентезі простежується у трилогії Павла Дерев'янка «Літопис сірого ордену». Магія та матерія фантастичного існують не деінде, не за межами людського буття, а є частиною суцього. Вона впливає на характер героїв, оперує їхніми вчинками та формує долю персонажів (Дерев'янка, 2020а; Дерев'янка, 2020б; Дерев'янка, 2022). Концепція фентезійного світу козаччини Володимира Аренєва у «Заклятому скарбі» (Аренєв, 2021) також використовує домінанту «синергії фантастики та історичного факту», проте істотно відрізняється від конструкції Павла Дерев'янка. Найбільша відмінність полягає у значенні історичних фактів та реальних постатей. Хоча П. Дерев'янка апелює до альтернативної історії та все ж у канві «Літопису...» наявні справжні постаті гетьманів та видатних козацьких старшин, а також історичні факти із видозміненим завершенням. Наприклад, постать Богдана Хмельницького, Юрія Хмельницького, національна визвольна боротьба, що завершується здобуттям суверенності українських земель тощо (Дерев'янка, 2020а: 71).

У випадку із «Заклятим скарбом»

історичність козацької доби умовна, проте наділена етнокультурною деталізацією — одяг відповідний до епохи, побут селян, зброя, народні пісні тощо (Аренєв, 2021: 14 — 20). Суголосну концепцію використовує Іван Дурський у циклі «Вигнанець» (Дурський, 2021).

Тому, на нашу думку, негативним фактором жанротворчого процесу козакопеї є обмеження історичного елементу умовним козацтвом. Тобто автори часто ігнорують історичні факти та події. Цій особливості є декілька пояснень. По перше, працюючи над структурою та композицією сюжету письменники використовують адаптовані довідникові, фольклорні чи етнографічні ресурси, які обділені значною кількістю фактів та важливих деталей, що призводить до викривлення історичного елементу та побуту тодішньої України. Окрім цього, автори можуть використовувати джерела з малою науковою цінністю. По друге, письменники через власні причини свідомо ідуть на цей крок та використовують клішовані ідеї та образи. Очевидно зберігається негативна тенденція до рекомбінації (бриколажу), хоча культурний капітал козацької естетики задовольняє усі вимоги до активного механізму репозиціонування, що веде до створення новизни та оновлення козакопеї (Sgourev, 2022). Вірогідно, цей факт прямопропорційно залежить не тільки від світогляду автора, а й від рівня його таланту.

Протистояння добра і зла у транссвітових межах — також є одним з основних елементів жанрової структури козацького фентезі, що відображає метафізичну боротьбу між силами у всесвіті та не взаємодіє з іншими жанрами козакопеї. Це поняття має коріння в теорії космічного кола, де світ сприймається як арена боротьби між протилежними силами, від яких залежить доля людини та всього живого (Кемпбелл, 2020: 240-248).

У козацькому фентезі ця боротьба набуває конкретної форми та проявляється на різних рівнях: від метафізичних меж до реального поля бою. Таке переплетіння філософських концепцій та епічних сцен робить козацьке фентезі унікальним жанром, що знаходить

своє місце в літературному каноні. Протистояння добра і зла у транссвітових межах є складним структурним елементом козацького фентезі, котрий дозволяє авторам змішувати фантастичні елементи з історичною реальністю та створювати унікальну атмосферу віртуальної реальності — протопервинного або ж потенційно незалежного вторинного світу. Наприклад, в романі «Козацькому роду нема переводу» О. Ільченка, Козак Мамай, котрий від природи наділений магією та безсмертям здатний руйнувати видиму матерію світу та матеріалізуватися відповідно до його потреб. За власним бажанням він може з'являтися та зникати у потрібному місці та часі: «Чорт мене приніс? — перепитав Козак Мамай, зненацька виникши на куцому тарпані невідь-звідки й наче підслухавши думку обозного» (Ільченко, 2020: 63). Подорож між світами притаманна й характернику Андрієву Ярчуку із роману «Заклятий скарб» Володимира Аренєва: «Коли дощ пролився і вщух, коли на небі проступили зірки, а чорна веселка здійнялася над виднокраєм, Ярчук із хлопчиком, як і наказало за мить до пострілу люстерко, вирушили у Вирій, а з того місця, куди потрапили, — знову в Яв» (Аренєв, 2021: 198).

Альтернативна історія — домінанта, що відображається через відтворення історичного факту, який потім змінюється шляхом використання фантастичних, або умовно реалістичних елементів. Цей сюжетний та структурний блок можна розглядати як форму гібридного тексту, що поєднує елементи історичної, фантастичної та пригодницької літератури.

У козацькому фентезі чи інших жанрах козакопеї історичні події можуть бути змінені внаслідок додавання фантастичних елементів, наприклад, козаки можуть зустрітися з міфічними істотами чи бути захисниками всього людства, або ж функціонувати як військове формування, на яке покладені завдання з оборони Гетьманщини, захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості. Ми ідентифікували трилогію Павла Дерев'янка та роман Василя Кожелянка «Ефіопська січ»

(Кожелянко, 2011).

Характерники, як елемент канону — центральний канонічний жанровий елемент козацького фентезі. Характерник, як літературний персонаж, є втіленням духовних та моральних якостей і наявний лише в козацькому фентезі. Характерник в персонифікації часто будується на основі ідеалізованого образу козака з надприродними здібностями, який бореться проти сил зла та виконує місію із захисту своєї рідної землі від як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек.

У козацькому фентезі характерник зазвичай має складну біографію, пов'язану з його прошарками життєвого досвіду — від соціальних до магічних та екзистенціальних. Його сила та вплив на суспільство постає в результаті не тільки від бойових здібностей, але й від мудрості, досвіду та розуміння ситуації.

Характерники зазвичай зображуються як позитивні персонажі, а їх протистояння зі злом стає центральною темою козацького фентезі. Вони змагаються за збереження своєї землі, культури, за перемогу над темрявою та силами зла. Отже, письменницька прерогатива зосереджена на образі характерника, як класичного протагоніста та його мономіфічної подорожі із позитивно зарядженим значенням. Сюди слід віднести таких раніше згаданих персонажів: Козак Мамай із «Козацькому роду нема переводу», Буйвітер з однойменного мальовищу, Андрій Ярчук із «Заклятого скарбу», козак Голота із «Козацького оберегу», знову Мамай із «Білого вовка на чорному шляху», Велемир із «Золотого човна» тощо (Аренєв, 2021; Ільченко, 2020; Сулима, 2023; Дурський, 2021; Скляр, 2022; Білий, 2013; Гуменюк, 2020).

Однак, варто зазначити, що в останнє десятиліття відбуваються зміни у формуванні образу характерника. Нова генерація письменників, а також творців мальовищів зміщують моральні орієнтири та соціальну поведінку козака характерника у похмуріші локуси з метою утворити антигероя. На нашу думку, цей процес знаменує засадничі ознаки нового канону, або варіативного елементу жанрової структури, котра розглянута

вище — Максим оса («Максим оса»), молодий Козак Мамай («Вигнанець»), Андрій («Характерник») та інші (Дурський, 2021; Баранько, 2020; Гриценко, 2023).

Містифікація — це приховування істини шляхом її зміни або перекручування. У козакопеї цей блок використовується як засіб для створення ефекту саспенсу завдяки використанню в сюжеті таємничих обставин, загадок, секретів, що розкриваються поступово протягом сюжету. Ефект загадковості відбувається через переплетення з іншими жанрами, такими як пригодницький жанр або трилер. Це дозволяє авторам створювати багаторівневі історії, які зацікавлюють читача і тримають його в напрузі. Від цієї емоції та відчуття несподіванки прямопропорційно залежить загальний рівень задоволення від прочитання тексту та спонукає читача до ретроспекції й діагностики сюжетного полотна (Bermejo-Berros, Lopez-Diez & Martínez, 2022).

Окрім зовнішніх та псевдонадприродних факторів, які формують містифікацію велике значення автори приділяють антагоністам таким як відьми (без магічних сил), інквізитори, квазіперевертні, окультисти, що здійснюють різноманітні зловісні ритуали тощо. Містифікація, як центральний блок мімікрування надприродного яскраво виражено у творах Сергія Карюка («Кременецький звір», «Остання босорканя», «Нечиста кров», Юрія Сороки («Куля для вовкулаки», «Іменем сонця», «Лист з Ватикану»), Іллі Бакути («Кобзар»), Ігоря Баранька («Максим оса») (Бакута, 2020; Баранько, 2020; Сорока, 2018; Сорока, 2019; Сорока, 2023; Карюк, 2016; Карюк, 2017; Карюк, 2019).

Елементи наукової фантастики — жанри козакопеї мають потенціал до розвитку і оновлення своїх структурних елементів. Безперечно, козакопея імплементує елемент наукової фантастики. Це відкриє широкі можливості для авторів, які можуть використовувати інструментарій наукової фантастики для створення нових і цікавих сюжетів про козаків у далекому майбутньому чи на інших планетах. Наприклад, в романі «Білий вовк на чорному шляху» головний

герой Маркіян Козаченко подорожує через сяйво-портал в альтернативну Україну майбутнього; Ярослав — учень 8 класу в романі «Володар жахів. Характерницька сила» Ягоджинської Ніни, потрапляє на іншу планету, до характерників, які борються із космічним злом та навчають його надприродним здібностям; детектив Краснодар Горностаєв у «Химерах дикого поля» Владислава Івченка подорожує в часі та опиняється в таємничому краї, який схожий на Запорізьку Січ (Гуменюк, 2020; Ягоджинська, 2018; Івченко, 2014).

Елементи жахів — козацьке фентезі на перший погляд здається малоімовірним для використання інструментарію жахів, однак, такі елементи успішно імплементовані в його структуру. Використання моторошних сцен, створення атмосфери страху та напруження надають можливість письменникам використовувати більш розлогі підходи під час формування сюжетного темпоритму. Домінанта жаху не обмежується лише козацьким фентезі, а характерна усім жанрам козакопеї.

Наприклад, автори зазвичай використовують гнітючі місця, такі як ліси, болота, потойбіччя, варіації пекла, екзистенціальні катаклізми тощо. Яскравими ілюстративними зразками видаються сцени першого контакту головних героїв із демонічними створіннями. У багатьох випадках — це перевертні. Староста Адам Сенявський, блукаючи нічним лісом, стає одним із тих, хто бачить перевертнів в околицях Меджибіжської фортеці: «Те, що побачив Адам Ієронім Сенявський, примусило його ще більше похолонуті від жаху <...> Ні, це не був вовк. Але й людиною навряд чи можна було назвати...» (Сорока, 2018: 50 — 51). Дмитро Білий змальовує сцену в загубленому замку, що сховався в українських Карпатах, де протагоніст та його вірні друзі відбиваються від песиголовців: «Песиголовці з гарчанням оточили їх, оскаженіло клацаючи довгими білими іклами. У їхніх жовтих очах відбивався блиск опришківських топірців. Було зрозуміло, що зараз натовп песиголовців змете й порве на шматки оборонців» (Білий, 2013: 419-421). Окультизм та вовкулаки також скеровують

козакопею в бік жанру саспенсу в романі «Кременецький звір». Голота постійно відчуває напругу та невпевненість в тому, що він бачив: «Через моторошний ритуал в будинку Потоцьких він не міг заснути ні на хвилину...Вовкулаки, вбивства, люди в балахонах, таємний орден, жертвоприношення — навіть для Голоти цього було забагато» (Карюк, 2017: 156).

Отже, жанрова структура кожного твору у межах козакопеї набуває індивідуальної матриці, залежно від письменника та його творчої концепції. Однак, в основі кожної такої структури лежать ті самі жанрові елементи, які були описані вище.

Тому особливості жанрової структури екстраполюються на сюжетно-композиційну будову козакопеї, яка характеризується зазвичай багаторівневим наративним процесом складної та розвиненої персоносфери. Безперечно, співвідношення деталей, їх взаємозв'язок, будова тексту та його загальна форма у більшості випадків відповідає класичній літературній архітектоніці (Кудрявцева, 2014).

На нашу думку, потрібно згадати різновиди композицій та промаркувати їх у текстах козакопеї перш ніж переходити до аналізу сюжетних елементів. Ференц Надія Станіславівна виокремлює два типи композиції — подієво-сюжетну та описову. Драматичні, а також епічні твори відповідно до причинно-наслідкової форми та часопросторової єдності будуються на основі подієвого типу композиції, що зі свого боку поділяється на хронологічний, ретроспективний та вільний.

Форма подієвої композиції у хронологічному порядку передбачає, що події в творі розгортаються відповідно до мімікрії логіки та причинно-наслідкових зв'язків реального життя. Хоча між окремими сценами допускається часова редукація, хронологічна система подій залишається незмінною: події, які сталися раніше, подаються у творі раніше, ніж ті, що відбулися пізніше. З такою формою подієвої композиції автор не може порушувати послідовність подій чи переставляти їх у довільному порядку (Ференц, 2011).

У ретроспективній композиції

письменник не обов'язково дотримується лінійного викладу подій, що відрізняє її від хронологічної форми. Автор може розповідати про мотиви, причини подій та вчинків після їх здійснення, і використовувати спогади героїв, щоб перервати послідовність викладу події (Ференц, 2011). Ця форма композиції є складним та витонченим літературним прийомом, що дає можливість письменнику створити деталізоване наративне полотно.

Узагалі, використання ретроспективної композиції є досить поширеним в літературі, оскільки дозволяє письменнику вільніше маневрувати сюжетним матеріалом та здійснювати глибший аналіз персонажів та їхнього розвитку. Однак, цей підхід може бути викликаний не тільки естетичними, але й технічними викликами, оскільки вимагає від автора складної маніпуляції часом та послідовністю подій.

На нашу думку, саме така форма композиції найбільш поширена в козацькому фентезі, що дозволяє змінювати темпоритм сюжету та не переобтяжувати подієвими процесами теперішній час. Такий факт виглядає цілком логічним. Ендрю Пайпер та Олів'є Тубіа у нещодавньому дослідженні підтверджують, що коли письменники передають вигадані історії (тобто неінструментальні), вони схильні покладатися на вищі рівні нелінійності, ніж коли передають правдиві історії (Piper & Toubia, 2022).

Знову повернімося до трилогії Павла Дерев'янка. Автор майстерно використав ретроспективу, щоб показати мотивацію Гаада. На перший погляд — це бівалентна істота, яка потрібна у світі «Літопису сірого ордену» лише номінативно. Його роль в «Аркані вовків» незначна — надати надприродні сили майбутнім характерникам (Дерев'янка, 2020: 19-26). Однак, в заключній частині ми споглядаємо епічну картину справжніх мотивів цього персонажа. Гаад причетний до загибелі власного світу, тому намагається за будь-яку ціну виправити власні помилки й використати світ Гетьманату, як джерело відродження власного народу (Дерев'янка, 2022: 4-13). Затяжна ретроспектива дозволила

письменнику тримати читача в невідомості й в момент загальної кульмінації трилогії абсолютно змінити сприйняття подій. Де воєнно-політичні інтриги здаються незначними перед екзистенціальною загрозою для всього світу.

До останнього типу подієвої композиції Н. Ференц відносить монтажну, або вільну форму. Принциповою відмінністю вільної форми подієвої композиції є те, що зв'язок між подіями відбувається не через причинно-наслідкові зв'язки, а за допомогою асоціативних сполук, що створюються на основі емоційного сприйняття та спогадів персонажів (Ференц, 2011). Цей вид композиції атрофований в козацькому фентезі, хоча в майбутньому за сприятливих умов розвитку жанру та притоку молодих і талановитих авторів є великі шанси на активізацію.

У ліричних творах тип композиції є описовим. Він базується на організації емоцій і вражень, послідовності думок та порядку переходу між враженнями та почуттями ліричного героя, а не на системі чи розвитку подій. Заснований на розкритті внутрішнього світу героя, ліричний твір передає його емоції та переживання. Відповідно до В. Лесика, ліричний твір будується на ліричних компонентах, які включають емоції та враження, а також їх послідовність та порядок переходу (Ференц, 2011). В козакопеї зустрічається фрагментарно у вигляді козацьких пісень чи авторських дум. До описової композиції неодноразово звертається О. Ільченко в «Козацькому роду нема переводу». У цій справі йому неодноразово допомагав Максим Рильський (вірші поета в тексті виділені курсивом) (Ільченко, 2020: 70 — 71, 103—104, 130, 268, 379, 525), Л. Кононович у «Чигиринському сотнику» (Кононович, 2016: 147, 242, 297, 320, 335, 342), Павло Дерев'янка у «Аркані вовків» уводить в текст думи про характерників (Дерев'янка, 2020а: 150) та інші.

Сюжетні компоненти козакопеї не відрізняються від загальнолітературних, тому безумовно накладаються на історичні системи теорій і форми моделювання структури сюжету: лінія (Аристотель), дуга (Фрейтаг), коло (Кемпбел), хвиля (Воннегут) (Brown & Tu, 2020; Elkins, 2022).

Надалі ми опишемо основні та позасюжетні елементи, які найчастіше зустрічаються у жанрах козакопеї.

Основні елементи сюжетно-композиційної структури козакопеї можна розділити на наступні категорії:

Експозиція — це початкова частина твору, яка містить відомості про персонажів, місце і час дії, та інші деталі, необхідні для розуміння подальшого сюжету. Розрізняють три види експозиції: пряму (розташована на початку твору), затриману (фрагментарно розгортається упродовж всього твору) та зворотну (наприкінці твору) (Ференц, 2011).

Пряма експозиція в козакопеї так козацькому фентезі може передбачати вступну частину, де читача знайомлять зі світом, який відображений у творі. Це може бути опис історичного періоду або альтернативної реальності, в якій діють козаки. Також в експозиції описуються основні персонажі, їхні характеристики, мотивації, цілі, які вони прагнуть досягнути. Такий вид експозиції найпоширеніший в козакопеї і зустрічається в усіх текстах цього літературного явища.

У літературній творчості Олексі Стороженка, зокрема у повісті «Марко Проклятий», виокремлюється використання класичної форми прямої експозиції. Автор вправно комбінує мальовничий опис безмежних українських степів з живим діалогом між головним героєм, Марком, та січовиком. Через цей діалог читач отримує не лише зоровий насичений образ степового ландшафту, але й важливі відомості щодо прокляття, що тягнеться за героєм. Ця техніка дозволяє письменникові передати не лише зовнішні події, але й суперечливий внутрішній світ Марка, роблячи наратив глибшим та емоційно насиченим (Стороженко, 2014: 3-13).

Затриману експозицію ми спостерігаємо в «Характернику» О. Гриценка, де зав'язка в першому розділі «Проноза» випереджає експозицію. Лише в другому розділі «Дівчина» ми дізнаємось ім'я головного героя — Андрій, його зовнішній вигляд та базову характеристику особистості (Гриценко, 2023: 9-12).

Зворотна експозиція в козацькому

фентезі може бути реалізована через відкриття нових деталей історії або розкриття секретів персонажів, які раніше залишались невідомими. Наприклад, може виявитись, що певний персонаж був не тим, за кого себе видає, або ж що деякі події, які здавалося б, мали місце, насправді були зовсім інакшими.

Використовуючи ретроспективну композицію Павло Дерев'яноко також імплементує зворотну експозицію. Вже згаданий Гаад, який на початку трилогії постає демонічним створінням, виявляється покараною душею з іншого світу і лише наприкінці ми дізнаємось як він потрапив до світу людей (Дерев'яноко, 2022).

Розвиток дії, як сюжетний компонент відповідно до його функціонала Н.С. Ференець субструктурує на «зав'язку», «конфлікт» або «ситуацію».

Зав'язка у козацькому фентезі може охоплювати зустріч героя з магічними предметами, надприродними істотами або ворогами, які загрожують козацькому братству. Важливо, щоб зав'язка ставила героїв у важкі умови та змушувала їх діяти, боротися та вирішувати конфлікти.

Зав'язка може бути складною, таємничою та напруженою, вона повинна привертати увагу читача та збуджувати його цікавість. Також, зав'язка є важливим елементом, який встановлює тональність всього твору.

З текстуальної вибірки проаналізованих художніх творів ми встановили, що письменники віддають перевагу методу першого контакту протагоніста із надприродним, або ж введення фентезійного як норму, що не травмує героя своєю невідомістю, незалежно від того чи надприродне прихильне, чи вороже налаштоване. Андрій із «Характерника» уже володіє надприродними здібностями (наводить галюцинації), які використовує для меркантильних цілей неправомірного збагачення. Тому у цьому випадку аномальне вже є частиною його буття, а загальна манера оповіді натякає на пригодницький сюжет (Гриценко, 2023: 8-9). А от тональність «Білого вовка на чорному шляху» тягнє до висхідної емоційної шкали. Безперечно — це пов'язано із віковою орієнтацією читача

(діти молодшого віку). А первинний контакт із надприродним викликає у Маркіяна приємне здивування (Гуменюк, 2020). Якщо звернутися до жанрів козакопеї в матерії фантастичного, то тут використовуються аналогічні методи (брати до уваги аспект містифікації або взагалі відсутність первинного контакту із надприродним) в зав'язці.

Конфлікт, або ситуація — це центральна частина сюжетної структури, де виникає основний конфлікт, що ставить головних персонажів перед важкими випробуваннями. Конфлікт охоплює різні форми, а саме війну, сутички, боротьбу з надприродними силами в контексті козацької культури, історії та міфології. У контексті козакопеї, конфлікт можна розділити за своєю значущістю та масштабом на дві основні категорії:

Локальний конфлікт — цей вид конфлікту фокусується на обмеженому просторі або конкретних ситуаціях. Він може охоплювати взаємодії між окремими персонажами, групами чи фракціями, що діють на відносно невеликих територіальних локусах. Локальний конфлікт може виникнути через різні інтереси, розбіжності або особисті суперечності, що створюють напруженість у вузькому колі. Характерний для детективного жанру козакопеї із містифікацією, де протагоніст намагається розв'язати загадкові події, які розвиваються переважно в одній місцевості. Наприклад, уже загадані раніше містифікаційні детективи Ю. Сороки та С. Карюка (Сорока, 2018; Сорока, 2019; Сорока, 2023; Карюк, 2016; Карюк, 2017; Карюк, 2019).

Екзистенціальний конфлікт — має більший масштаб та глибше впливає на сюжет. Він стосується основних проблем, які визначають життя козацького світу в його фантастичних реаліях. Це може бути боротьба за виживання культури, протистояння між силами добра та зла або навіть конфлікт між реальністю та умовністю, що визначає існування персонажів у фентезійному світі. На нинішній момент, ми вважаємо екзистенціальний конфлікт виключною особливістю козацького фентезі поміж усі жанрів козакопеї в матерії фантастичного.

Кульмінація в козакопеї та козацькому фентезі є важливим сюжетним елементом, що характеризується піднесенням напруження конфлікту до максимального рівня. Це момент, коли головний герой досягає своєї головної мети або провалюється в своїх зусиллях. У козацькому фентезі кульмінація може мати багато різних варіантів реалізації, залежно від конкретної історії. Крім того, кульмінація спрямована на розв'язання конфлікту між головним героєм та антагоністом. У такому випадку вона розгортається у формі діалогу.

Наприклад, в кульмінаційному моменті «Заклятого скарбу» відкриваються всі таємниці поневірянь Андрія та Миколки, а також про справжню властивість магічної скрині — вона здатна виростити абсолютно усе, від нематеріального до людини, навіть, якщо вона колись померла. Нарешті характерник зустрівся у герці із заклятим ворогом Кисимом, який виявився козаком Гнатом, якого давно врятував Андрій від смерті й повернув із Потойбіччя. Характерник перемагає Кисима (душа Гната умиротворена й ступила на Господній шлях) та програмує висхідну розв'язку історії (Аренєв, 2021: 185-198).

Важливим елементом **розв'язки** в козацькому фентезі є доленосний вплив героїв на подальші події, який може вказувати на те, що у світі твору щось змінилося в результаті їхніх дій та виборів. Від цього залежить, чи залишиться світ у творі беззмінним, чи ж його доля пов'язана з подальшим розвитком інших елементів фентезі-світу. У жанрах козакопеї матерії фантастичного доленосний вплив менш помітний або взагалі відсутній — зміни зазвичай локальні та мають індивідуальний характер. Герой розв'язує всі загадки, розвінчує містифікацію, перемагає антагоніста та рухається до наступних пригод (Сорока, 2018; Сорока, 2019; Сорока, 2023; Карюк, 2016; Карюк, 2017; Карюк, 2019).

В окремих випадках до основних компонентів сюжету автори додають композиційні елементи: вступну частину (пролог) та заключну «епілог».

Пролог є одним з композиційних елементів твору і може бути використаний

письменником для передачі важливої інформації читачеві перед розгортанням основної сюжетної лінії. Зазвичай прологи використовуються у творах з фантастичною або фентезійною тематикою, де необхідно дати читачеві додаткові пояснення щодо світу, персонажів, чи подій, що передують тому, що відбувається в основній сюжетній лінії.

В пролозі до «Тричі не вмирати. Спадок» О. Говда показує нам головного антагоніста трилогії — могутню демонічну істоту. Вже з перших сторінок читач розуміє усю складність майбутніх випробувань Тараса Куниці (Говда, 2019ц: 4-7). А от Ю. Сорока подає пролог у формі звернення Семена паливоди до читача, де головний герой розповідає, чому він взявся за мемуари, та пропонує читачеві самому дати оцінку його неймовірним пригодам (Сорока, 2018: 3- 5).

Окрім прологу, у деяких творах може бути також використаний епілог. **Епілог** — це завершальна частина твору, в якій письменник може робити підсумки та відповісти на питання, які виникли у читача після закінчення основної сюжетної лінії. Також епілог може використовуватись для подальшого розвитку сюжету, наочно демонструючи наслідки дій героїв після завершення основної події. Наприклад, в «Пісні дібров» ми дізнаємось про долю Северина Чорнововка. Після смерті в людській подобі, Северин опинився в іншому світі, де його душа набула форми міфологічної істоти — щезника. Він втратив свою колишню сутність та пам'ять. Після усіх поневірянь Северин-Щезник отримав новий шанс прожити життя без прокляття (Дерев'янка, 2022: 55-562).

Окрім основних сюжетних компонентів, у жанрах козакопеї безумовно використовуються додаткові елементи для формування більш деталізованого наративного полотна. А. Ткаченко маркує вказані компоненти, як позафабульними (Ткаченко, 1997). Наразі в козакопеї найпоширенішими є:

Філософські відступи є одним з позасюжетних елементів, які можна знайти в козацькому фентезі. Ці відступи можуть бути викладені через монологи персонажів, їхні роздуми, вірші, слова наратора та інші способи вираження думок.

У козацькому фентезі можна зустріти різні філософські концепції та ідеї, які допомагають читачеві краще розуміти світ та персонажів. Це філософія волі, моральних принципів, глибоких міркувань про життя та людську долю тощо. Слід зауважити, що насичення філософськими відступами прямопропорційне до майстерності автора та складності сюжету й вагомості ідейно-тематичного наповнення твору. Множинність філософських роздумів притаманна О. Ільченко та його «Козацькому роду нема переводу», де автор постійно роздумує над характером українського народу, національною ідеєю, людяності та питанням свободи, яке автор репрезентує через образ Козака Мамай: «Мамай, своєрідне втілення українського характеру, живущий образ волелюбності, стійкості та невмирущості народу, Козак Мамай <...> плекав одвічну мрію: не воювати, не гарбати, не ярмити нікого, а в себе вдома – риштувати, мурувати, будувати» (Ільченко, 2020: 67).

Епіграф у козацькому фентезі являє собою ще один важливий елемент, що виходить за рамки основного сюжету. Це спеціально вибрана цитата, яка може бути запозичена із літературних творів, віршів, пісень, афоризму чи прислів'я. Часто епіграф тісно пов'язаний з основною тематикою твору, і відображає його основну ідею. Крім того, він відіграє роль у створенні атмосфери та настрою, а також може привертати увагу читача до ключових моментів або мотивів, які будуть розкриті в подальшому ході оповіді (Ференц, 2011). О. Стороженко використав тематично вмотивовану приказку для епіграфа: «Товчеться, як Марко по пеклу» (Стороженко, 2014: 3). Для свого епіграфа в романі «Тричі не вмирати. Спадок» О. Говда обрав рядки з «Енеїди»

І. Котляревського: «Еней був парубок моторний/ І хлопець хоч куди козак» (Говда, 2019ц: 3). У «Тричі не вмирати. Побратими. Роздоріжжя» автор в епіграфі цитує Данте Аліг'єрі «Щасливий той, хто буде там на святі!» (Говда, 2019в: 3). А вже в «Тричі не вмирати. Наречена» О. Говда обрав рядки Тараса Шевченка із вірша «Було колись в Україні — ревіли гармати. / Було колись — запорожці вміли панувати» (Говда, 2019а: 3). Який зі свого боку був присвячений Василю Штернбергові — художнику та близькому другу Т.Шевченка (Шевченко, 2003). Окрім посвят відомим українським постатям І. Бакута використовує прислів'я як епіграфи до випусків мальопису «Кобзар»: «Птиця з птицею не наб'ється, а козак з дівчиною не наживеться», «Чим темніша ніч, тим ясніші зорі», «Однієї смерті не минеш, другої не буде» (Бакута, 2020а: 3; Бакута, 2020б: 3; Бакута, 2022: 3).

Висновки (Conclusion). Отже, підсумовуючи викладений матеріал, ми апелюємо до самотності явища козакопеї в матерії фантастичного, яка сформована на загальнолітературному процесі та архітектоніці. Імплементуючи матрицю, композицію та структуру суміжних жанрів із козацьким колоритом та українською міфологією автори вибудовують унікальний фантастичний наратив.

Проте варто враховувати наявність заангажованості та великої кількості кліше у методах побудови та образній системі романів козакопеї. Дослідження цих аспектів мотивує на формування загальних рекомендацій та уніфікованого підходу до створення текстів у жанрі козацького фентезі та козакопеї взагалі.

Подяки. Немає.

Конфлікт інтересів. Немає.

Список використаних джерел

1. Аренєв В. Заклятий скарб. Київ: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2021. 208 с.
2. Бакута І. Кобзар. Вогненароджений: комікс. 3-тє вид. Київ: Vovkulaka, 2022a. 32 с.
3. Бакута І. Кобзар. Легенди великого луку: комікс. Київ: Vovkulaka, 2020. 28 с.
4. Бакута І. Кобзар. Страшна жінка: комікс. 2-ге вид. Київ: Vovkulaka, 2022б.

32 с.

5. Баранько І. Максим Оса: комікс. Харків: UA Comix, RedRoom Comix, 2020. 104 с.
6. Бернадська Н. Теорія роману як жанру в українському літературознавстві: Автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.01.06. Київ, 2005. 36 с.
7. Білий Д. Козацький оберіг. Київ: Наш формат, 2013. 224 с.

© О. Пидюра

8. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів: монографія. Київ : Видавничо-полігр. центр «Київ. ун-т», 2008. 519 с.
9. Говда О. Й. Тричі не вмирати. Наречена. Харків: Фоліо, 2019а. 316 с.
10. Говда О. Й. Тричі не вмирати. Побратими. Роздоріжжя. Харків: Фоліо, 2019б. 315 с.
11. Говда О. Й. Тричі не вмирати. Спадок. Харків: Фоліо, 2019ц. 316 с.
12. Гриценко О. Характерник. Київ : Ліра-К, 2023. 304 с.
13. Гуменюк Н. П. Білий вовк на чорному шляху. Тернопіль: Навч. кн. - Богдан, 2020. 208 с.
14. Дерев'янка П. С. Аркан вовків. Вінниця: «Дім Химер», 2020а. 448 с.
15. Дерев'янка П. С. Пісня дібров. Вінниця: «Дім Химер», 2022. 576 с.
16. Дерев'янка П. С. Тенета війни. Вінниця: «Дім Химер», 2020б. 448 с.
17. Дурський І. Вигнанець. 2021. URL: <https://arkush.net/book/565> (дата звернення: 01.02.2024).
18. Іванюк Б. П. Жанрологічний словник. Чернівці: Лірика, 2001. 92 с.
19. Івченко В. Химери дикого поля. Харків: Книжк. клуб «Клуб Сімейн. Дозвілля», 2014. 336 с.
20. Ільченко О. Є. Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця / іл. О. Данченко; худож.-оформлювач М. Мендор. Харків: Фоліо, 2020. 700 с.
21. Карюк С. Кременецький звір. Київ: Гамазин, 2017. 248 с.
22. Карюк С. Нечиста кров. Київ: Гамазин, 2016. 144 с.
23. Карюк С. Остання босорканя. Київ: Гамазин, 2019. 248 с.
24. Кемпбелл Дж. Тисячоликий герой / пер. з англ. О. Мокровольський. Львів : Terra Incognita, 2020. 416 с.
25. Кожелянко В. Д. Ефіопська січ: аудіокнига / читає В. Власенко. 2011. URL: <https://4read.org/1366-vasil-kozhelyanko-efopska-sch.html> (дата звернення: 11.01.2024).
26. Кононович Л. Г. Чигиринський сотник. Харків: Фабула, 2016. 528 с.
27. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
28. Кудрявцева К. П. Композиція. Енциклопедія сучасної України. 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-4386> (дата звернення: 17.01.2024).
29. Підюра О. П. Поняття козацького фентезі в літературознавчому дискурсі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2023. № 92. С. 23—34. URL: <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-03> (дата звернення: 12.01.2024).
30. Скляр Є. Золотий човен: оповідання. 2022. URL: <https://arkush.net/book/3612> (дата звернення: 21.01.2024).
31. Сорока Ю. Іменем сонця / худож.-оформлювач М. Мендор. Харків : Фоліо, 2019. 320 с.
32. Сорока Ю. Куля для вовкулаки / худож.-оформлювач М. Мендор. Харків : Фоліо, 2018. 348 с.
33. Сорока Ю. Лист з Ватикану / худож.-оформлювач М. Мендор. Харків : Фоліо, 2023. 320 с.
34. Стороженко О. П. Марко Проклятий. Київ: Знання, 2014. 206 с.
35. Сулима К. Буйвітер : комікс. Київ: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2023. 32 с.
36. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підручник для гуманітаріїв. Київ: Правда Ярослави́чів, 1997. 448 с.
37. Ференц Н. С. Основи літературознавства: підручник. Київ: Знання, 2011. 431 с.
38. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / ред. М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 1: Поезія 1837-1847. URL: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev114.htm> (дата звернення: 24.01.2024).
39. Ягоджинська Н. Володар Жахів. Характерницька сила. Київ: Зел. Пес, 2018. 164 с.
40. Bermejo-Berros J., Lopez-Diez J., Martínez M. A. G. Inducing narrative tension in the viewer through suspense, surprise, and curiosity. Poetics. 2022. Vol. 93. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101664> (date of access: 08.02.2024).
41. Brown S., Tu C. The shapes of stories: a “resonator” model of plot structure. Frontiers of narrative studies. 2020. No. 2. P. 259—288.

42. Elkins K. The shapes of stories: sentiment analysis for narrative. Cambridge University Press, 2022. 124 p.

43. Piper A., Toubia O. A quantitative study of non-linearity in storytelling. *Poetics*. 2023. Vol. 98. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2023.101793> (date of access: 05.01.2024).

44. Sgourev S. V. Changing perspective: an “optical” approach to creativity. *Poetics*. 2022. Vol. 89. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2021.101581> (date of access: 30.01.2024).

References

1. Arenev, V. (2021). Zakliaty skarb [The cursed treasure], “A-BA-BA-HA-LA-MA-HA”.

2. Bakuta, I. (2022a). Kobzar. Vohnenarodzhnyi [Kobzar. Fireborn], Vovkulaka.

3. Bakuta, I. (2020). Kobzar. Lehendy velykoho luhu [Kobzar. Legends of the Great Meadow], Vovkulaka.

4. Bakuta, I. (2022b). Kobzar. Strashna zhinka [Kobzar. Scary woman], Vovkulaka.

5. Baranko, I. (2020). Maksym Osa [Maksym Osa], UA Comix, RedRoom Comix.

6. Bernadska, N. (2005). Teoriia romanu yak zhanru v ukrainskomu literaturoznavstvi [Theory of the novel as a genre in Ukrainian literary studies] (Abstract of doctoral dissertation in Philological Sciences: 10.01.06), Taras Shevchenko National University of Kyiv.

7. Bilyi, D. (2013). Kozatskyi oberih [The Cossack charm], Nash format.

8. Bovsunivska, T. V. (2008). Osnovy teorii literaturnykh zhanriv: monohrafiia [Fundamentals of literary genre theory], Publishing and Polygraphic Center “Kyiv University”.

9. Hovda, O. Y. (2019a). Trychi ne vmyraty. Narechena [Thrice Not to Die. The Bride], Folio.

10. Hovda, O. Y. (2019b). Trychi ne vmyraty. Pobratymy. Rozdorizhzhia [Thrice Not to Die. The Bride. Brothers in Arms. Crossroads], Folio.

11. Hovda, O. Y. (2019c). Trychi ne vmyraty. Spadok [Thrice Not to Die. Heritage], Folio.

12. Hrytsenko, O. (2023). Kharakternyk [Kharakternyk], Lira-K.

13. Humeniuk, N. P. (2020). Bilyi vovk na

chornomu shliakhu [The white wolf on the black path], Bohdan.

14. Derevianko, P. S. (2020a). Arkan vovkiv [Arcane of the wolves], “Dim Khymer”.

15. Derev'yanko, P. S. (2022). Pisia dibrov [The song of the forest glades], “Dim Khymer”.

16. Derev'yanko, P. S. (2020b). Teneta viiny [The intricacies of war], “Dim Khymer”.

17. Durskyi, I. (2021). Vyhnannets [Exile], <https://arkush.net/book/565>

18. Ivaniuk, B. P. (2001). Zhanrolozhichnyi slovnyk [Genre dictionary], Lirya.

19. Ivchenko, V. (2014). Khymeri dykoho polia [Chimeras of the wild field], KSD.

20. Ilchenko, O. Y. (2020). Kozatskomu rodu nema perevodu, abo zh Mamai i Chuzha Molodytsia [Eternal Cossack brotherhood, or Mamai and Chuza Molodytsia] (O. Danchenko, Illustrator; M. Mendor, Art designer), Folio.

21. Kariuk, S. (2017). Kremenetskyi zvir [The Kremenets beast], Hamazyn.

22. Kariuk, S. (2016). Nechysta krov [Impure blood], Hamazyn.

23. Kariuk, S. (2019). Ostannia bosorkania [The last witch], Hamazyn.

24. Campbell, J. (2020). Tysiacholykyi heroii [A hero with a thousand faces] (O. Mokrovolskyi, Translator), Terra Incognita.

25. Kozheliianko, V. D. (2011). Efiopska sich [Ethiopian Sich] (V. Vlasenko, Reader), <https://4read.org/1366-vasil-kozhelyanko-efopska-sch.html>

26. Kononovych, L. H. (2016). Chyhyrnytskyi sotnyk [Chigyrin centurion], Fabula.

27. Kopystianska, N. K. (2005). Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva [Genre, genre system in the realm of literary studies], PAIS.

28. Kudriavtseva, K. P. (2014). Kompozytsiia [Composition], In Encyclopedia of modern Ukraine. Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved January 17, 2024 from <https://esu.com.ua/article-4386>

29. Pydiura, O. P. (2023). Poniattia kozatskoho fentezi v literaturoznavchomu diskursi [The Concept of Cossack Fantasy in Literary Studies Discourse], The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Philology”, (92), 23–34. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-03>

30. Skliar, Y. (2022). Zoloty choven [The golden boat], <https://arkush.net/book/3612>
31. Soroka, Yu. (2019). Imenem sotsia [In the name of the sun] (M. Mendor, Art designer), Folio.
32. Soroka, Yu. (2018). Kulia dlia vovkulaky [Bullet for a werewolf] (M. Mendor, Art designer), Folio.
33. Soroka, Yu. (2023). Lyst z Vatykanu [Letter from Vatican] (M. Mendor, Art designer), Folio.
34. Storozhenko, O. P. (2014). Marko Proklatyi [Marko the Cursed], Znannia.
35. Sulyma, K. (2023). Buiviter [Buiviter], "A-BA-BA-HA-LA-MA-HA".
36. Tkachenko, A. (1997). Mystetstvo slova (Vstup do literaturoznavstva): pidruchnyk dlia humanitariiv [The art of words (Introduction to literary studies): a textbook for humanitarians], Pravda Yaroslavychiv.
37. Ferents, H. C. (2011). Osnovy literaturoznavstva: pidruchnyk [Fundamentals of literary studies], Znannia.
38. Shevchenko, T. H. (2003). Povne zibrannia tvoriv: u 12 t. [The complete collection of works: in 12 volumes: T. 1. Poetry 1837-1847], (M. Zhulynskyi, Ed.). Naukova dumka. <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev114.htm>
39. Yahodzhynska, N. (2018). Volodar Zhakhiv. Kharakternytska syla [Lord of Horrors. The power of the witcher], Zelenyi Pes.
40. Bermejo-Berros, J., Lopez-Diez, J., & Martínez, M. A. G. (2022). Inducing narrative tension in the viewer through suspense, surprise, and curiosity. *Poetics*, 93. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101664>
41. Brown, S., & Tu, C. (2020). The shapes of stories: a "resonator" model of plot structure. *Frontiers of narrative studies*, (2), 259–288.
42. Elkins, K. (2022). The shapes of stories: sentiment analysis for narrative. Cambridge University Press.
43. Piper, A., & Toubia, O. (2023). A quantitative study of non-linearity in storytelling. *Poetics*, 98. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2023.101793>
44. Sgourev, S. V. (2022). Changing perspective: an "optical" approach to creativity. *Poetics*, 89. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2021.101581>

Composition and Plot Organization of Cossack Fantasy: the Genre Aspect

Oleksandr PYDIURA,

PhD student of the Department of Ukrainian Literature,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
8/14 Oleksandr Konyskyi Street, Kyiv, 02000, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0460-5608>

Abstract. Introduction. The article is dedicated to describing the compositional and narrative structure in Cossack fantasy as an essential component of cossackopeia, viewed from a genre perspective. This research also aims to identify the peculiarities of the construction of literary works in this genre and establish algorithms in the narrative used by authors. Due to the insufficient exploration of this topic, the relevance lies in the necessity to uncover the foundations of Cossack fantasy, which will contribute to a deeper understanding of its internal regularities.

Methods. The study employed a range of interdisciplinary methods. Specifically, comparative analysis helped identify commonalities and differences between various works of cossackopeia, while a systematic approach assisted in examining them in the context of general laws of literary form development. Typological research methods allowed for the classification and generalization of diverse genre structures of cossackopeia, including Cossack fantasy as part of the broader corpus, based on their key features and characteristics.

Results and discussion. By its genre nature and the setting of events, Cossack fantasy is intrusive. The peculiarity of the literary genres of cossackopeia lies in the hybridity and mutual penetration of their structural elements. The main dominants of the genre structure of cossackopeia in the realm of the fantastical include synergy between fantasy and historical facts, the conflict between good and evil in trans-worldly boundaries, alternative history, character archetypes, mystification, elements of science fiction, and horror. The genre structure of each work within cossackopeia acquires an individual matrix depending on the writer and their creative concept, yet at the core of each such structure are the same genre elements.

© О. Пидюра

Retrospective composition, characteristic of many works of Cossack fantasy, allows for flexible adjustment of the tempo of the plot without overloading it with current events. Cossack fantasy also often employs descriptive composition in the form of Cossack songs or authorial reflections, adding authenticity to the works. The main elements of the plot-compositional structure of Cossack fantasy include exposition, complication, conflict or situation, climax, and denouement. Each of these elements has its peculiarities that affect the content and course of events in works of this genre. Prologues and epilogues may be used to convey important information and provide additional explanations about the world and characters.

In the genres of cossackpeia, in addition to the main plot components, supplementary elements are often utilized for a deeper narrative development. Among them, philosophical digressions hold a special place, expressed through characters' monologues, their reflections, or poetry. Another important element is epigraphs, which are quotations from literary works, poems, or proverbs, emphasizing the main theme of the work and creating a specific atmosphere and mood for the reader.

Key words: cossackopeia, matter of the fantastic, genre structure, tempo, retrospective composition, narrative process.